és ilyenkor kitűnő, csípős humoráról is meggyőződhetünk. Elképzeléseiket, követendő társadalomképüket elveti, mivel nélkülözik Istent, és a talmi alapokra, emberek által alkotott, múló szerződésekre mint értéktelen papírfecnikre épülő társadalom nem tekinthető érvényesnek. Szerinte ez vonatkozik az alkotmányra is, mert, utalva egy fontos tételére, a teremtés csakis Isten műve lehet: „*Valamennyiünket rugalmas lánc köt a Legfőbb Lény trónjához. Ez a lánc megtart bennünket, de nem alacsonyít le.*" Az ókor nagy birodalmai, alapelveik, melyeken nyugodtak és amelyek szerint szervezték társadalmukat, mind-mind vallási alapokra épültek, ahogyan minden tevékenységük, létük minden egyes eleme. Ahogyan Maistre kifejti: „*A nemzeteket mindig a vallás tette civilizálttá. Semmilyen más ismert eszköz sem hatott a vadság állapotában lévő emberre.*" Ebből következően semmisnek tekinthető mindaz, amit a forradalom és intézményei az emberre próbálnak húzni társadalom gyanánt.

Némi naivitással – utólag – talán megvádolhatjuk Maistre-t, mert hitt abban, hogy a király visszatérésével, a monarchia trónjának helyreállításával, Isten világának restaurációjával helyreállhat a rend és egy üdvös korszak köszönt az országra, elhárítván egyúttal azok akkoriban előtörő aggodalmait, akik az ellenforradalom erőinek bosszújától rettegtek. Talán mondhatjuk, joggal remélte, hogy ilyen pusztító eseménysor, mint amilyen az 1789-ben kirobbantott forradalom volt, szükségképpen egy jobb kort fog elhozni. Mindenesetre pozitív benső hozzáállását, azt, hogy nemzetének magasrendű sorsot akart, már a könyv utolsó oldalán olvasható idézet alapján sem vonhatjuk kétségbe: „*Most az a rendeltetésünk, hogy szeretettel hirdessük az igazságot.*"

M. P.

Nyirkos Tamás
AZ ÖTFEJŰ SAS. TEOLÓGIA ÉS POLITIKA A FRANCIA ELLENFORRADALOMBAN
172 oldal (Máriabesnyő, 2014, Attraktor)

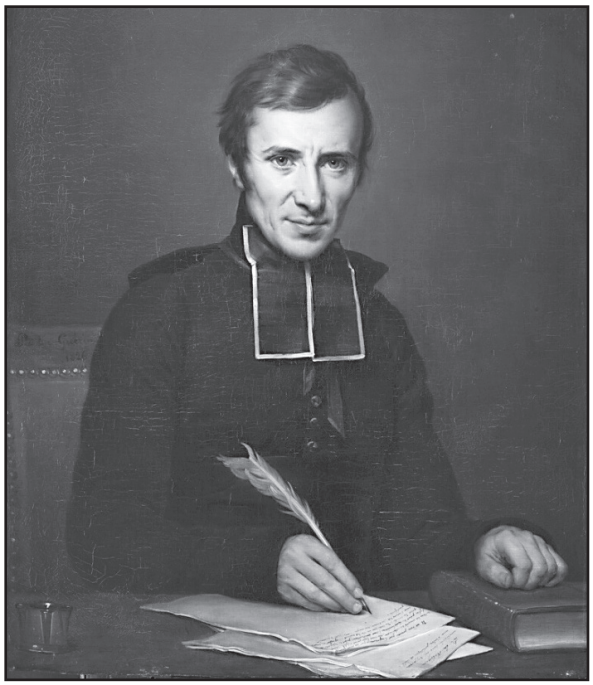
Az 1789-es évben megkezdődött eseménysor, amely francia forradalomként híresült el és került az utókor közös tudatába, meghatározó jelentőségű volt a tekintetben, hogy a világ politikai, társadalmi és ezeken kívül számos egyéb területen megnyilvánult képe milyen irányt vett az elkövetkezendő évszázadokban. A francia forradalomnak eminens szerepe volt és van jelenleg is a későbbiekben kibontakozott számos esemény vonatkozásában, s nem csupán az európai, hanem az ázsiai és az amerikai kontinensen is. Bár a folyamat, melynek egyik fő tényezőjeként lehet tekinteni a francia forradalom történéseire, egy láncolat eleme, meghatározó jelentőségű azon világ arculata szempontjából, amely napjainkban körülvesz bennünket. Ez Magyarországra, szűkebb életterünkre is igaz, mely mai napig kelet–nyugat határának tekinthető, hiszen, bár gyö-

kereink keletre nyúlnak, a nyugat ezer csápja fonja körül régiónkat. A *„szabadság, egyenlőség testvériség”* hármas jelszava vált alapjává annak a rendszernek, amely a francia forradalomhoz kötődik, s ami további forradalmi lázongások, szabadkőműves hátterű szervezett felforgatások, sok háborúskodás, világégés után végül 1945 után szilárdult meg Európa nyugati felén, majd a mai napig rögös úton, de a keleti felében is. Meg kell jegyezni, hogy egészséges, ép lelkülettel, létszemlélettel, világnézettel rendelkező ember nem vállal semmilyen közösséget azzal a világgal, világ- és létmagyarázó renddel – ez valójában egy pszeudo-rend, sőt ellenrend –, ami a francia forradalom méhéből szabadult a kontinensre, majd indult antikrisztusi hódító útjára az egész glóbuszon. Akkor sem, ha ez az ideológiai, politikai rendszer vált uralkodóvá, pontosabban bitorolja a legitim uralmat. Bensőleg, autonóm módon meg lehet valósítani olyan rendet, amely nem parallel a fennálló „külső” rendszerrel, vagyis ellent kell mondani a máskülönben remek spanyol gondolkozónak, José Ortega y Gassetnek, aki szerint az egyénnek szükségképpen vissza kell tükröznie azt a berendezkedést, ami a társadalmat jellemzi, melyben él. Külsőleg, a társadalmi érintkezés bizonyos formáit tekintve talán igen, de benső értelemben, a megélés szintjén már korántsem. Ez annyiban érinti a jelen recenzió tárgyát, hogy az e könyvben szereplő személyiségek sem fogadták el – ha nem is egyforma mértékben – azt a *status quo*t, ami a forradalom után Franciaországban beállt.

Nyirkos Tamás könyve, *Az ötfejű sas* az ellenforradalmi gondolkozás öt legfontosabb alakját tanulmányozza. Azokat a szerzőket, akik egymáshoz képest eltolódásokkal, de a francia forradalommal szemben határozták meg magukat, és írásaikban megkísérelték felvázolni a forradalommal oppozíciót felvevő gondolkozó állását, annak alapjait, érintvén a jövőre vonatkozó egyes elképzeléseket. Az egész kérdéskör roppant nagy. Ha távolabbról vagy más rátekintésben magasabbról közelítünk a témához, sokkal nagyobb terjedelmű műre lenne szükség minden aspektus kibontásához, mint *Az ötfejű sas*, de egyetérthetünk a szerzővel abban, hogy a téma, jellegéből adódóan, nem nyújt lehetőséget a végleges lezárásra.

A könyv öt ellenforradalmár szerző politikai teológiáját járja körül; azt az alapot, amelyet Joseph de Maistre és a másik négy gondolkozó meghatározott, abból a célból, hogy létrehozzanak egy bázist a forradalom által felforgatott országban. Az egyik legfontosabb pont a szuverenitás kérdése: mindenekelőtt elvi eldöntése annak, hogy mely intézmény vagy grémium töltheti be a szuverén szerepét, vagyis azt a pozíciót, amely a döntéshozás legvégső fóruma, a hatalom forrása és letéteményese.

A kötet politikai teológiáról beszél: valamennyi ellenforradalmi szerző támaszkodott Európa tegnap még meglévő szellemi, egyben társadalomszervező valóságára, a kereszténységre, és vagy abból indultak ki, hogy a kereszténységnek kell lennie a bázisnak, amelyből kisarjad a politikai restauráció, annak felépítése, vagy a politika primátusát határozták meg, amelyben érvényre jutnak keresztény teológiai szempontok. A „teológia” kifejezés némi megszorítással értendő, mivel, mint a szerző megjegyzi, az öt ellenforradalmár nem végzett alapos teológiai tanulmányokat, és csupán egyikük nem volt laikus. A sas öt feje – Maistre, Bonald, Chateaubriand, Ballanche, Lamennais – bizonyos pontokon hasonló álláspontot képviselt, azonban a kötet alapján az eltérések, hangsúlyeltolódások is kirajzolódnak. Mindenesetre Joseph de Maistre mondása – aki talán legismertebb alakja az ellenforradalomnak –, miszerint *„az ellenforradalom nem ellentétes forradalom, hanem a forradalom ellentéte”*, nagy jelentőséggel bír azzal kapcsolatban, hogy mit is kell érteni a for-

Felicité Robert de Lamennais (1782–1854)

radalmi megmozdulásokkal szembeni adekvát attitűd kiindulópontja alatt.

A vizsgált ellenforradalmi szerzők egyeznek abban, hogy az autoritásnak abszolútnak kell lennie, mivel ha ez sérül, akkor maga az autoritás elve sem marad sértetlen, vagyis megszűnik autoritásnak lenni. Az autoritást megszemélyesítő hatalom kapcsán voltak eltérések közöttük: míg Maistre és Lamennais vallási alapon tételezte az autoritást (Maistre a pápaságot nevezte meg hordozójaként), addig mások a politikai vagy történelmi valóság által erőteljesebben áthatva értették és fogalmazták meg. Nem vitás azonban, hogy valamennyien egy individuumfeletti realitásba helyezték, mivel felismerték, hogy amennyiben a döntéshozást, a tekintélyt egyéni vélekedésre bízzuk, ott megszűnik autoritásnak lenni. Ahogyan a protestantizmusban történt, ahol mindenki szinte önmaga teológusává, istenmagyarázójává válik, kiiktatva a *pontifex maximus* nagy jelentőségű pozícióját.

Nyirkos kiemeli, hogy az ellenforradalom gondolkozói nem mélyültek el a teológiai tanításokban, többször is leegyszerűsített középkor- vagy kereszténységképre hivatkoznak, s a kötet szerzője a segítségül hívott, idézett további szerzők (például Molnár Tamás) esetében is arra céloz, hogy a hagyomány megszakadt egy ponton, de legalábbis nem mutat folytonosságot a történelem folyamán (a kb. 1700-tól datálható 150 éves hiátus a katolikus teológiában, filozófiában). Ezzel kapcsolatban azt lehet mondani, hogy a történelemben való kibontakozás, megnyilvánulás ritkán lineáris, részint a történelem mint olyan természete okán. A történelem az esetlegességek világa (is), ahogyan *en bloc* az ember világa. A megváltoztathatatlan, időtlen princípiumok nélkül nehéz eligazodni, túl sok az ellentmondásos elem, el lehet veszni a részletekben (az ördög a részletekben rejlik), és önmagában e terrénumon, mármint a történelmen belül aligha lehet megnyugtató, kielégítő választ találni bármilyen kérdésre. Ám, ha a történelemben diszkontinuitást tapasztalunk is, merthogy sokszor valóban azt tapasztalunk, mindig van lehetőség a princípiumokhoz, ezekhez az örök „útjelzőkhöz" fordulni, s úgy tűnik, hogy Maistre, ha elméleti teológiai képzésében voltak is hiányosságok, ezekhez az ideákhoz fordult eszméi megfogalmazásakor.

Ami a szuverenitás témakörét illeti, azt a kérdést, ami a középkori Európában nagyon sokszor napirenden volt az egyházi és a világi hatalom elsőbbsége kapcsán, érdemes René Guénon alapvető fontosságú művéhez fordulni: *Szellemi tekintély és időbeli hatalom*. Ebben princípiumokhoz hűen kifejti, hogy kit, avagy kiket illet a hatalom egy tradicionális, hierarchikus berendezkedésű földi, ám az ég által regulált szerveződésben, s az autoritást jogosan birtokló kaszthoz vagy rendhez miképpen kell viszonyulnia az alsóbb pozíciókat elfoglalóknak. Tudjuk, hogy a történelemnek csak bizonyos

pontjain valósult meg olyan kormányzás – monarchiáról beszélünk, természetesen –, amely egészen közel állt az imént említett principiális, más szóval ideális berendezkedéshez, de ez nem jelenti azt, hogy ne a princípiumokhoz való igazodás lenne a mindenkori iránytű, amihez az autoritás képviselőinek tartaniuk kell magukat. Földi viszonyok között nem lehetséges abszolút tökéletesség, mivel a tökéletesség egyedül Istené. Az európai gondolkozás vagy teológia nagyjai (Platón, Arisztotelész, Aquinói Szent Tamás stb.) alapelveket fektettek le az ideális állam kapcsán, de az emberi megvalósítás a konkrétumok vonalán ezt csak bizonyos mértékig tudta megközelíteni, mivel az ideák megvalósítását az emberi természet számos tényezője nehezíti. Itt meg kell említeni a princípium és a princípium hordozója vonatkozásában megjelenő örök problémát. Az ideális princípiumhordozó arra törekszik, hogy minél jobban töltse be funkcióját, hogy méltó legyen ahhoz a princípiumhoz, amelyen az általa betöltött funkció nyugszik. Mindazonáltal maga, a saját személye nem válhat princípiummá, hiszen az Isten valósága.

Maistre-t kritika éri – nem csak e kötetben –, mert leértékelni látszik az isteni autoritásnak alávetett ember szabadságát. Ez ismét egy olyan kérdés, amely nemcsak az ő vonatkozásában érdemes megvitatásra. Így fogalmaz Maistre: „*Finom kötelék fűz bennünket a legfelsőbb Lény trónjához, amely megtart, de nem fűz rabszolgaláncra. A dolgok egyetemes rendjében az isteni kéz fenntarthatóságában élő szabad lények cselekedetei a legcsodálatosabbak. E szabad rabszolgák önkéntes akaratukból s ugyanakkor szükségszerűen cselekszenek: valóban azt teszik, amit akarnak, de nincs oly hatalmuk, amelynél fogva megzavarhatnák az átfogó tervet.*” Nos, e sorok írója számára ez a gondolat nem jelent olyan feloldhatatlan ellentmondást, mint ahogy e kötet szerzője tárgyalja. A probléma vélhetően ott keresendő, ahol az egyetemes

François-René de Chateaubriand (1768–1848)

isteni akaratot, Isten mindenhatóságát, valamint az individuum, a teremtett ember akaratát egyazon szinten próbáljuk meg értelmezni, netán megoldani. Isten valósága nem képzelhető el anélkül, hogy omnipotens, omniagens „arculatait” ne vennénk tekintetbe, amibe természetszerűleg beletartozik, hogy minden földi és földöntúli dolgok, legyenek múltbeliek, jelenkoriak, avagy jövőbeliek, legapróbb, legjelentéktelenebb részletekig is elmenő tudójaként jelenik meg. Ebbe tartozik az is, hogy minden létezők viselt dolgaival tisztában van, azok tetteiben is mintegy „benne van”. Fel lehetne hozni a determináció és a szabadság sokszor citált ellentmondását, azonban az ember, azon a síkon, amelyen tevékenységét kifejti, ahol egzisztál, megvannak a lehetőségei a kibontakozásra, s nem kell éreznie, hogy Isten által mintegy le van béklyózva. Ez a felfogás tévút. Az elsőre feloldhatatlannak gondolt ellentmondás vonatkozásában az

„imitatio Dei” művészetek kapcsán is lényeges ideájához fordulhatunk. Vagyis úgy alkossunk, úgy dolgozzunk, hogy abban szüntelenül Isten legyen jelen, mintegy a jó értelemben felfogott újraalkotás értelmében. Amennyiben ezt sikerül bensőleg magunkévá tenni, fel sem merülhet az, hogy csorbul az egyéni akarat, egyúttal az isteni műnek is részeseivé válunk.

A sas öt feje különféle elméleteket fogalmazott meg, elhozandó a gyógyírt a romlást, pusztulást, erkölcsi fertőt megtestesítő forradalom minden szinten megjelenő csapására. Ezek közül különösen érdekes Pierre-Simon Ballanche története a misztikus városról. A mű utópisztikus vonásokkal rendelkező írás egy olyan városról, amely igazából egy szerzetesrend alakját ölti, s elsősorban bűnösök számára tartják fenn. A szigorú hierarchia mentén működő intézményben az időt elmélkedéssel, munkával töltik, és érdekessége az, hogy falai közé önkéntesek is beléphetnek, akik ugyan nem követtek el nagy bűnt, mégis úgy gondolják, hogy lelkük nem folttalan. Ezzel kapcsolatban megjegyezhetjük, hogy az ellenforradalmárok szemlélete, elképzeléseik – köztük Maistre-éi – nem voltak mentesek némi naivitástól, főleg az ismert történelmi események fényében, és minden bizonnyal személyes életeseményeik is közrejátszottak abban, hogy nézeteik a forradalommal szemben sem mindig voltak következetesek.

Értékes mű *Az ötfejű sas*, még ha a megszakadt hagyomány tradicionális értelmezésben, vagyis a princípiumokat mindenekelőtt fontosnak tartó szemléletben más színben tűnik is fel. Míg a horizontális, vagyis az írott, „látható” történelem vonalán a hagyományszálak úgy tűnhetnek, hogy olykor láthatatlanná válnak, a princípiumok mint kifogyhatatlan források mindig rendelkezésre állnak, s az átmenetileg „visszavonult” hagyomány újra jelet adhat az értők számára. Emellett kiemelendő, hogy az olyan művek, mint a jelenlegi, a bennük rejlő gazdag hivatkozásanyag révén sokat nyújthatnak az adott témában elmélyülők számára. Az analitikus megközelítést pedig nem feltétlenül kell követni.

Beszédes jelenség, hogy az ellenforradalmárokkal kapcsolatban a már sok évtizedes *establishment*et jelentő baloldali szemlélet szinte csak negatív felhangon képes megnyilvánulni – e tekintetben is üdítő kivétel ez a kötet. Nem meglepő, hiszen politikai/ideológiai szerepükön túl zsigereikben érzik a baloldal képviselői, hogy a visszarendeződés legkisebb jele is fatális lenne számukra, az ellenforradalmárok pedig azt a szenteltvizet jelképezik szemükben, amitől az ördög mindennél jobban fél. De tudjuk, hogy Isten jelenlétében a sátán elolvad, mint vaj a napon.

M. P.

Andrei Pleșu
JÉZUS PÉLDÁZATAI. AZ ELMESÉLT IGAZSÁG
344 oldal (Kolozsvár, 2019, Koinónia)

Andrei Pleșu könyvei nem ismeretlenek előttünk, magyarul eddig négy kötete jelent meg: *A madarak nyelve* (2000), *Tescani napló* (2000), *Robinson etikája* (2000), *Angyalok* (2006). Valamennyi műve figyelemreméltó színfoltja az utóbbi harminc év kelet-közép-európai szellemtörténetének. Pleșu nem divatos metanarratívák, különböző „posztizmusok” vagy egyéb kérdéseken túli (ál)kérdések felől közelít mindenkori tárgyához. A szerző filozófus, művészettörténész, a rendszerváltást követően Románia kultusz-, később külügyminisztere, Constantin Noica egykori tanítványa, aki évekig oktatott vallástudományt és vallásfilozófiát is. Mostani könyve nem a hagyományos teológia és írásmagyarázat szempontjai szerint tekint az evangéliumi példázatokra, de nem is ama közkeletű instrumentalizáló olvasa-